Отримано: 7 березня 2018 р.

Прорецензовано: 12 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 15 березня 2018 р.

e-mail: yuli-zharikova@yandex.ru

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/1-146-148

Жарікова Ю. В. Концепт «освіта» у світосприйнятті греків надазов'я, відображений у румейських пареміях. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 1, березень. С. 143–148.

УДК: 811.14'06'373.7(477.62=14)

Жарікова Юлія Валентинівна,
Маріупольський державний університет, м. Маріуполь

КОНЦЕПТ «ОСВІТА» У СВІТОСПРИЙНЯТТІ ГРЕКІВ НАДАЗОВ'Я, ВІДОБРАЖЕНИЙ У РУМЕЙСЬКИХ ПАРЕМІЯХ

У статті описується концепт «Освіта» у світосприйнятті греків Надазов'я, відображений у румейських пареміях. Наводиться загальна стисла характеристика досліджень, присвячених румейській мові взагалі, а також акцентується увага на тому, що саме у фольклорному матеріалі та пареміях найбільш повно розкриваються культурні цінності будь-якого етносу,та зокрема греків-румеїв.

Ключові слова: *освіта, паремії, культурні цінності, греки-румеї.*

Жарикова Юлия Валентиновна,
Мариупольский государственный университет, г. Мариуполь

КОНЦЕПТ «ОБРАЗОВАНИЕ» В МИРОВОСПРИЯТИИ ГРЕКОВ НАДАЗОВЬЯ, ОТРАЖЁННЫЙ В РУМЕЙСКИХ ПАРЕМИЯХ

В статье описывается концепт «Образование» в мировосприятии греков Надазовья, отраженный в румейских паремиях. Приводится общая краткая характеристика исследований, посвященных румейскому языку, в целом, а также акцентируется внимание на том, что именно в фольклорном материале и паремиях наиболее полно раскрываются культурные ценности любого этноса, и в частности греков-румеев.

Ключевые слова: *образование, паремии, культурные ценности, греки-румеи.*

Yulia Zharikova,
Mariupol State University, Mariupol

THE CONCEPT «EDUCATION» IN THE WORLDVIEW OF THE NADAZOVYAN GREEKS, VERBALIZED IN RUMEIPAREMIAS

The paper focuses on the analysis of the concept «Education» in the worldview of the Nadazovyan Greeks, verbalized in Rumeiparemias. The research is relevant due to the fact that the problem of national and ethno-cultural components determines the specificity of mentality, and the elements themselves illustrate a distinct national marking. The author analyses a number of publications on various linguistic aspects of the features of the Nadazovyan Greeks' ethnos and language study. The author outlines that the paremiological heritage (proverbs and sayings) is an integral part of the everyday philosophy of the ethnos, which is one of the primary and most ancient indices of both ideological and ethnic nature of the people. The results of the research show that the concept «Education» used to be and still remains one of the key concepts in the life of the Rumei Greeks, since they used to pay much attention to education, literacy and knowledge. In a result the findings of the study are presented, as well as the prospects for further study, namely, analysis of other Rumei Greeks' culture concepts.

Key words: *education, paremias, cultural values, Rumei Greeks.*

Особливе зацікавлення проблемами мови і культури, зокрема, національних меншин, пошуки відображення національно-мовних картин світу у фразеологізмах та пареміях зумовлені появою нових підходів щодо дослідження та виявлення зв'язків у розвитку мови й культури на різних етапах її існування.Актуальність дослідження зумовлена тим, що проблема вивчення національних та етнокультурних компонентів визначає специфіку ментальності, а самі елементи демонструють виразне національне маркування; також актуальність полягає у розробленні питання про певну групу румейських фразеологізмів (паремій), що забезпечують особливу образність як літературного, так і розмовно-побутового мовлення.

Метою дослідження є визначення ролі румейських паремій, що відображають концепт «Освіта» у культурінадазовських греків у пареміологічній системі новогрецької мови, а також його класифікація на основі семантичних характеристик. Основним завданням є аналіз семантичних особливостейрумейськихпаремій на позначення культурної цінності, якою є концепт «Освіта».

Матеріалом дослідження постають близько 70румейських паремій, відібраних методом суцільної вибірки зі збірника Л.Н. Кір'якова та Д.К. Патричі «Энашилядъамаргаритарья: Тисяча перлин: афоризми, прислів'я та приказки приазовських греків», розвідок М.О. Хороша, П.І. Мазура та викладачів кафедри грецької філології та перекладу Маріупольського державного університету.

Дослідження фразеології завжди становило інтерес для дослідників мови, оскільки саме у фразеологізмах знаходить своє відображення історія народу, його культура та побут. Фразеологізми найчастіше носять національний характер. Національно-культурна семантика мови важлива і цікава поза залежністю від конкретної мови і є присутньою на всіх її рівнях: і в граматиці, і в синтаксисі, і в фонетиці. Однак найбільш повно і яскраво вона виявляється в таких одиницях мови, як фразеологізми та паремії. Саме цей шар мови безпосередньо відображає позамовну діяльність, називає предмети і явища навколишнього світу, фіксує зміст, що відображає умови життя народу – носія тієї чи іншої мови, віддзеркалюючи особливості національної культури [2, с. 129].

Вперше до вивчення деяких аспектів духовного життя і культури приазовських греків звернувся дослідник-аматор Ф.А. Хартахай. Впродовж 1857-1860 рр. він збирав фольклорні матеріали, які згодом увійшли до рукописної збірки під назвою «Сартанський пісенник». У 1864 р. окремим виданням з'явився його історичний нарис «Християнство в Криму», де були опубліковані також зразки грецького фольклору. Перші замітки про мову та культуру греків, їхні звичаї знаходимо у працях проф. В.І. Григоровича. У дореволюційний час вивчення їх традицій займався дослідник античної культури Ф. Браун. Серед публікацій, присвячених висвітленню окремих сторін духовного життя і культури греків, значний інтерес становить колективна краєзнавча праця «Мариуполь и егоокрестности», видана у 1892 р. Вона цікава, зокрема, тим, що в ній, по суті, вперше наводяться зразки урумського фольклору, дослідженням якого займався маріупольський краєзнавець М.О.Марков [5, с. 3].

З початком ідеологічної «відлиги» у 60-ті роки знов почались польові дослідження мови і традиційного побуту маріупольських греків. Довгий час комплексного вивчення проблем етнічної історії і культури етносу не проводилось, в основному практикувалися дослідження якихось спеціальних питань. Історіографія цього періоду присвячена в більшості мовним розвідкам (експедиції 50-80-х років А. Білецького, Т. Чернишової, С. Муратова, О. Гаркавця, К. Журавльової). Значно менше робіт з традиційної культури етносу (публікації матеріалів польових досліджень В. Наулко, Ю. Іванової, А. Узун) [1, с. 7].

У 2006 р. на базі Маріупольського державного університету (тоді МДГУ) була організована фольклорно-етнографічна експедиція, яка мала на меті дослідити сучасний стан речей у грецьких селах Надазов'я. Під час експедиції було обстежено грецькі села Стила, Ялта, Урзуф, Константинополь, Улакли, Малоянісоль, Велика Новосілка, Богатир, Старий Крим, Сартана (мешканці цих селищ є носіями різних говірок румейського та урумського діалекту) [3, с. 63].

Останнім часом з'явилася низка вагомих робіт, присвячених вивченню історії, мови, побуту та традицій греків Приазов'я (М. Араджіоні, Г. Гедьо, Н. Клименко, О. Пономарів, І. Пономарьова). Також збільшився інтерес грецьких дослідників до вивчення мови та історії приазовських греків (А.Карпозілос, Х. Сімеонідіс, Д. Томбаїдіс, Х. Дзідзіліс, Х. Хрісту, Ю. Лабецька, Ю. Жарікова).

Національна та культурна свідомість формується поза мовою. Вона виникає у системі цінностей, традицій, обрядів етнічної групи. Однак, усе це знаходить своє розкриття в мові, оскільки мова – це колективна пам'ять мовців, пам'ятник культури, хроніка національної історії, національної долі. Компоненти лексичної системи в мові змінюються під впливом культурних і соціальних факторів, реструктуризації моральних та ідеологічних цінностей у суспільстві. Будь-яка людська спільнота для свого існування передбачає наявність спільних цінностей [8, с. 77].

Як уже зазначалося, невід'ємну частину буденної філософії народу складає його пареміологічна спадщина (прислів'я та приказки), яка є одним з первинних та найдавніших показників ідеологічної та етнічної сутності народу. Прислів'я складають елемент його культурної ідентифікації з істинним народним характером. Ці породження фантазії чітко показують характер та образ мислення народу і є безсумнівно живими пам'ятками слова у його багатовіковій історії, підтвердженням його ідентичності, які треба зберігати та використовувати для дослідження його ментальності та історичного шляху [6, с. 519].

У прислів'ях засуджуються лінь, дурість, недбалість, хвастливість, злість: *Катьямэрадъенэн Пасха* (Великдень не кожного дня), *Т хулымэля чи мирас* (злість мед не роздає), *Стично т хуляро стома де пай* (порожня ложка до рота не йде) [3, с. 66].

У багатьох прислів'ях йдеться про незаперечний авторитет батьків у родині, вихваляються розум, працьовитість, справедливість: *Фукрис мана, патэрантьадъыс-падуняпула* (слухай матір, батька, довголітнім будеш на землі); *Тыс тун тата-т ки т мана-т метра, атостъаэшсайму ах дъафту-т та мкра* (хто на батька та матір зважає, той отримає повагу своїх дітей); *Фасули то фасулиюмонны та сакули* (квасолина до квасолини наповнюється мішок); *Кало на канис, кало дранас* (роби добро – будеш бачити добро) або *кала на камс, кала врышкис* (гарними справами гарно зустрічають) [3, с. 66–67].

У 2006 р. була опублікована книга П.І. Мазура «Перлини народної мудрості. Етюди про народну педагогіку греків Приазов'я», в якій автор намагається осмислити основні принципи етнопедагогіки приазовських греків крізь призму румейських прислів'їв та приказок, а саме опублікованих у збірнику «Энашилядъамаргаритарья». Як зазначає сам автор, «оригінальні фольклорні джерела, представлені в книзі «Перлини народної мудрості», дають можливість побачити, що етнопедагогіка греків Приазов'я відображає історію, працю, побут народу, його ідеали, прагнення до світла, жагу до знань» [4, с. 9]. Він розподіляє фольклорний матеріал за такими категоріями: про відношення еллінів Приазов'я до навчання та знань, про виховання дітей у родині, про працю та трудове виховання, про джерела краси, радості та здоров'я, про те, як жити у згоді з природою, про борг та обов'язки перед своєю совістю та Всевишнім [4, с. 35].

Греки приділяли багато уваги питанням освіти, оскільки вважали, що у розвитку та процвітанні торговельної, господарської та культурної діяльності багато залежить від професійних знань, від роботи кваліфікованих службовців. Греки намагалися дати дітям не лише гарні знання та добропорядне виховання. Найшановніші члени громади були покровителями училищ і виділяли кошти на будівництво та на утримання шкіл, виплати зарплат вчителям і допомоги бідним учням. Нерідко грецькі громади ухвалювали рішення щодо відкриття кількох земських навчальних училищ в одному селі [7, с. 172–173].

Знання, освіта завжди відігравали важливу роль у житті греків Надазов'я. Наприкінці XVIII – початку XIX ст. у Маріуполі та низці грецьких сіл було здійснено спробу організувати школи грамоти з грецькою мовою навчання. В них вивчали буквар, молитви, псалтир, катехізис, «красне письмо» (каліграфію). Викладали в цих школах, як правило, греки-іноземці та місцеві священики, яких шанобливо називали вчителями.

Відомий краєзнавець П.І. Мазур наводить слова протоієрея з грецького села Керманчик С. Серафімова, який залишив один з перших описів звичаїв та обрядів надазовських греків щодо шкільної освіти в Маріупольському грецькому окрузі: «Треба віддати належне доброму народові: при всіх нещасливих поворотах його життя, що загрожувало суцільним винищенням його національності, він не втратив любові до освіти, цієї відмінної риси грецьких племен... При нестачі вчителів з середовища своїх співвітчизників, вони до 20-х років доручали виховання своїх дітей закордонним досвідченим грекам... З цього ж часу заведені були громадські школи грамотності, в яких викладають подекуди духовні особи, а здебільшого – будь-який закордонний грек-практик…» [4, с. 10].

Ключовою в цій цитаті є теза по те, що любов до освіти, до знання була відмінною рисою грецького народу. Звичайно, ця тема не могла не відбитися у прислів'ях та приказках надазовськихрумеїв.

Писемність, грамота, освіченість – це те, що завжди цінувалося в народі. Часто неписьменний порівнюється зі сліпим: *Аграматос – олуэнасухурс* (неписьменний – що сліпий); *Тысксерсграмма, атосэштрияматя. Тыс тик сер грамма, атосэшэна мат киато-паэтчалышку*(хто знає грамоту, той має три ока. Хто не знає грамоти, в того одне око, й те косе).

Щоб стати грамотним, письменним, треба вчитися. Вчитися ніколи не пізно – таке прислів'я є у багатьох народів, в тому числі й у румеїв: *На матъенс – камия-пааргостен*. Вчитися не лише в навчальних закладах – хоча це теж потрібно, – а й вчитися у людей, вчитися на помилках, вчитися протягом усього життя: *Вари-па анэн то грамма, атогмар теш* (якщо й тяжке навчання, – воно ваги не має); *Атона энлафро на матъыс-с, тысдъафтотирев на матъен* (легко вчити того, хто сам хоче вчитися). Навчання порівнюється з драбиною: *То матъымаэн скала: осо псилакзенс, атосумакрадранас* (навчання – це драбина: чим вище піднімешся, тим далі побачиш); з багатством: *Ту матъыму – энплушия* (навчання – це багатство).

Тільки завдяки навчанню можна стати професіоналом: *Дъихосматъымутенкибашхария-па* (без навчання немає й майстерності). Не треба соромитися прагнення до знань: *Нами фоваси, от ти ксерс-то, фовить, от ти матъенс* (не бійся, якщо чогось не знаєш, бійся, що не вчишся); *Ан ти ксерс – рота, мегас-пааниси* (не знаєш – спитай, навіть якщо ти дорослий).

Повчальними є паремії, що стосуються знань. Серед них є досить поетичні та метафоричні: *Ту чолмурфязны та махсуля, та энян та кимата. Тун атъарпумурфязны та матъымата* (поле прикрашають хліби, як хвилі високі, а людину прикрашають знання глибокі); *Мону ту замет дуй-се грама кипрама* (тільки зусилля та старання дають худобу та знання);*Оспу на петъену, тъаматъену* (до останнього подиху буду навчатися).

Знання не завжди даються легко, про це треба пам'ятати: *Тысиревпула на ксер, храшкитлыгу на тьматы*(хто хоче багато знати, той повинен мало спати). *Тыс рута – атоспулаксер* (хто питає, той багато знає).

І знову серед паремій румейського народу зустрічаємо знаменитий вислів А.П. Чехова, що став крилатим: *Тыхадарг лоссисксерсфтъарпосисиатосафорес* (Скільки мов ти знаєш, стільки раз людиною станеш). До речі, це єдиний приклад паремій, що стосуються мови.

Під час навчання, на основі знань формується розум як головний інструмент соціальної та культурної активності [4, с. 13]: *Ахилдарсэнатос, тысан та пшира ту дъулыя, ксер, тылага на битэв* (Розумний той, хто, починаючи роботу, знає, як вона закінчується); *Тыскундалахардэв, атосэшмэга ну* (Хто коротко каже, той має великий розум). *Тылугусахилдарстяниси-па, олуэна рота тун козму* (яким би розумним ти не був, все одно питай у людей).

Розумна людина не буде вихвалятися своїми здобутками чи знаннями:*Тыслэйксеру – та ола-па, атостыпот-па ти ксер* (хто каже, що все знає, той нічого не знає).

Однак, наявність освіти ніколи не гарантує того, що освічена людина обов'язково буде високоморальною: *Ту матъыму ти дъуй ну, атъарпотантешс* (вчення не дасть розуму, якщо немає людяності). *Лафроэн на нышкисграматэнюс вари эн на нышкисатъарпос* (Легко стати освіченим, важко стати людиною).

Отже, румейські прислів'я з домінантою «знання» посідають одне з провідних місць у народній педагогіці греків Надазов'я.

Проведене дослідження дало змогу виявити національні особливості світосприйняття через концепт «Освіта» однієї з нацменшин України за допомогою пареміологічних одиниць, виявити елементи, притаманні саме мові греків-румеїв.

Перспективи подальшого дослідження ми бачимо в більш детальному аналізі семантики та структури румейськихпареміологічних одиниць на позначення культурних концептів, зокрема їх доповненні аксіологічними категоріями, а також у проведенні зіставних досліджень румейських паремій з прислів'ями та приказками новогрецької, української або урумської мов (що поряд з румейською складає другу гілку грецького етносу Надазов'я).

Література:

1. Араджиони М. А. Греки Крыма и Приазовья: историяизучения и историографияэтническойистории и культуры (80-е гг. XVII – 90-е гг. XX в.) / М. А. Араджиони. – Симферополь : Издательскийдом «Амена», 1999. – 132 с.

2. Костюченко В. Ю. Лингвострановедческийподходкаксредствоповышенияэффективностииноязычногообразования / В. Ю. Костюченко // Управление в социальных и экономических системах : м-лы XVII Международнойнаучно-практическойконференции (2-6 июня 2008 г., г. Минск) / Минскийин-туправления ; редкол.: Н. В. Суша [и др.]. – Минск, 2008. – С. 129–130.

3. Кутна Ю. Б. Фольклор греків Приазов'я: історія вивчення і сучасний стан / Ю. Б. Кутна, Ю. А. Потіпак // Сходознавство / Ін-т сходознавства ім. А. Кримського НАН України. – Київ, 2007. – №39-40. – С. 61–71.

4. Мазур П. И. Жемчужинынародноймудрости. Этюды / П. И. Мазур. – Мариуполь: Издательство «Азовье», 2006. – 40 с.

5. Пономарьова І. С. Етнічна специфіка духовної культури греків українського Приазов'я : Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.05 / Пономарьова Ірина Семенівна ; Нац. акад. наук України, Ін-т нац. відносин і політол. – Київ, 1997. – 20 с.

6. Потіпак Ю. А. Відображення родинних стосунків у пареміях греків Метрополії та Приазов'я / Ю. А. Потіпак // Наукові записки. – Випуск 137. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. – С. 518–521.

7. Терентьева Н. А. Греки в Украине: экономическая и культурно-просветительскаядеятельность (XVII – XX вв.) / Н. А. Терентьева. – Киев: «Аквилон-Пресс», 1999. – 352 с.

8. Чернишенко І. Цінності в структурі мовної картини світу / І. Чернишенко // Наукові записки : зб. наук. праць КДПУ ім. В. Винниченка. Серія "Філологічні науки (мовознавство)". – Вип. 73. – Ч. 2. – Кіровоград, 2007. – С. 76–85.